

کتابخانه شاپور

کتابخانه بیت الحکمه

کتابخانه نوبختیه
در کوی نوبخت

کتابخانه درگاه

کتابخانه مراغه

حبیب الله نوبخت

نخستین نامی که از کتابخانه سلطنتی در کتابهای تاریخی یاد شده است نام کتابخانه ایست که خاقان هلاکو برای نصیرالدین طوسی تأسیس کرد یا نصیرالدین طوسی برحسب فرمان پادشاه آن زمان فراهم ساخت. این کتابخانه کزان پس به نام کتابخانه سلطنتی مشهور گردید از مجموع چهار کتابخانه بزرگ معروف ساخته شده بود.

اول کتابخانه شاپور که پادشاهان دیلمی در پایتخت خود یعنی بغداد که خلیفه نشین بود فراهم کرده بودند. دوم کتابخانه ئی که نامش بیت الحکمه بوده

و از بقایای کتابخانه‌های نوبختیه (۲) بود که خاندان نوبختی در کوی نوبخت فراهم ساخته بودند و ظاهراً آن محل درین عصر به نام کاظمیه معروف است. سوم کتابخانه‌ئی به نام درگاه یعنی دربار خاقان که سواران کتیچی یعنی آنها کز طرف هلاکو مأمور بودند و از غارتی‌های لشکریان مغول کتیبی گرد آورده بودند و این کتابها که در اماکن مختلف پراکنده بودند (۳) به حکم خاقان - هلاکو یکجا جمع شدند. چهارم کتابخانه‌ئی که در شیراز بوده و نامش بر من معلوم نیست. و خاقان از مجموع این چهار کتابخانه، کتابخانه مراغه را فراهم ساخت و می‌شود هم که با قرائن و امارات بسیار معتقد باشیم که آنچه کتاب از صاحب ابن عباد باز مانده بود و شمار آنها نامعلوم است باین جمله ملحق کنیم و چهارصد شتر که باره‌م آنها کتاب بوده است (۴) بیش و کم جمع شده باشند. با کتابخانه یفرم پزشک که از بیست هزار جلد کتاب فراهم شده بود و همه از نفائس کتب بوده‌اند بآن جمله الحاق شود با کتابهای ابن مطران موفق‌الدین که بیش از ده هزار جلد بوده و کتابهای امین‌الدوله که بیست هزار جلد بوده و کتابهای قفطی و بسیاری از کتب دیگر باین جمله پیوسته گردد این همه را یکجا در مراغه جمع کرده به نام کتابخانه پادشاهی نامیدند.

ما بی‌جهت به هلاکوی خاقان بد می‌گوئیم و نویسندگان ما چون نام او را یاد می‌کنند مجموعی دشنام و ناسزا نیز به‌گوش نیاز می‌کنند. مردی که نه زبان ما را می‌دانسته نه از عربی آگاه بوده نه از دین و نه از مذهب اطلاع داشته است آثاری چنین شگفت از خود باز بگذارد جای تقدیر است، می‌گوئید خواجه نصیر طوسی با او بوده است. مصاحبت او با اشخاصی چون خواجه نصیر از ایجاد چنین کتابخانه‌هایی هرگز کم نیست بخصوص که طبعش از تخمه و نژاد با خونریزی خو گرفته باشد، چو، راه تقدیر و تحسین به او همین راه است که مردی چنین سفاک و بی‌باک به فرهنگ عربی و ایرانی برین نشان خو بگیرد و بنشر و اشاعه فکر و زبان فارسی و عربی دلپسته باشد و چنین علاقه‌والفتنی نشان بدهد بی‌گمان درخور تقدیر و تمجید

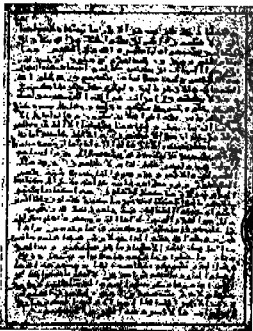

خانم آتابای رئیس کتابخانه سلطنتی

است و شما عیب بزرگی که در وجود او سراغ دارید افرات او در خونریزی است اگر چنین باشد باید دید که در خلال این پیداد چه عدل و دادی آباد و چه ارشادی بحق بوده است زیرا خونریزی و حمله او بیفدادیکجا و بحد کمال بسود ما انجام یافته است و همراهی خواجه نصیر هم به او بهمین جهت بوده است و برغم سعدی (۵) اساس خلیفه بازی را بر چیده است و رنه تا کنون ما یک خلیفه شرا بخوار عربده کش و زن باره و شهوتران در بغداد داشتیم! (۵).

و دور نیست در بسیاری از کتابخانه های اروپا همچون کتابخانه واتیکان (۶) و کتابخانه مونشن و کتابخانه ملی اتریش و یوگوسلاوی که آنهمه کتب

ایرانی گرد آمده است با جمله کتابهایی باشند که مسیری برین نشان داشته اند. و اما کتابخانه پادشاهی مراغه پس از طوسی به اسفهان و شیراز و ری منتقل گردیده تا بعد کریم خان زند که مقر آن «مدرسه خان» و رئیس آن شیخ جابر بوده است. مدرسه خان هنوز هم آباد و ویران با سردری مخروبه باز مانده است و تا چندی پیش بجای کتاب، یونجه و شود (شبت) و کاسنی و کاهو می کاشتند! زیرا کتابها را در عصر قاجاریه به تهران آورده بودند. پس وجود این جمله کتب دینی را از قبیل فقه و اصول و حدیث و تفسیر و سنن و کتب رجال و قوانین ادیان که سالار کتابخانه سلطنتی درین عصر یعنی خانم بدری آتابای اظهار داشته اند غرابتی نباشد زیرا در همه کتابخانه‌هایی که نامشان درین مقولت آمده است بیشتر کتابها کتب دینی بوده و پس از کتب دینی کتابهای فلسفی و لغوی و کتب طبیی بوده است که ما در باره آنها نیز بمبختی دیگر نیازمندیم و برین نشان کتب و مؤلفات گوناگون در نجوم و تنجیم و هیئت و علم الفلك و تصوف و سلوک و علم اعداد و علم تسخیر و علوم غریبه که در عصر ما با جمله منسوخند در آن کتابخانه‌ها بر نامه های وسیع و مبسوطی داشته اند.

این قرآن کوچک بر روی پوست باغیغ
کوفی که عبارت از خط کوفی است که یادگار
مطرفه عهد باقدوس گاهگاه میگفتند وجود دارد.
مجموعه آلبانی، کتابخانه آلبانی، آلبانی
محول در سال ۱۹۰۶ هجری باغیغ خود گرفته است
که چون امضای فرشته این قرآن چنین است
است قرآن باغیغ حضرت امام حسن مجتبی امام
عظیم علیهم السلام باشد که در زمان عثمان (رضایان) تحریر
شده است.

و جای هیچ گونه تردید
نیست که قرآن امام حسن عسکری
که در پشت آن خط اولجایتو
و شاه خدا بنده است که هر دو از
پادشاهان مغولند و اخلاف
هلاکو هستند از جمله کتبی بوده
است که در نظامیه بغداد بوده و

قرآنی که با خط امام یازدهم ما
امام حسن عسکری با تصدیق
اولجایتو و خدا بنده و شیخ
بهائی و شاه اسماعیل و
شاه عباس در کتابخانه
سلطنتی ایران است

در عصر هلاکو بکتابخانه مراغه انتقال یافته است .
 و هنگام بردن کتابها از مراغه به اصفهان چهارصد هزار کتاب بار شده
 و بسیاری در آنجا با مانده و برخی هم برسم هدا یا بخشیده شده اند و هنوز در کتابخانه
 خدیوی دزمصر لاشه کتابی است با خط کستج (Kâstadj) یعنی شکسته عصر ساسانی
 چونانکه در ضمن یادداشت‌های عین‌الملک هویدا و خاطرات نواب مختارالملک
 یاد کردیم و گروهی ازین قبیل و از کتابهای عصر اول هجری هنوز در کتابخانه‌های
 آستانه و کتابخانه‌ها و موزه‌های اروپاست مانند کتابهای ابن راوندی که دکتر
 نبیرگ سوئدی یاد کرده است مانند کتاب تاج و کتاب زمرد که در ابطال
 رسالت نوشته و کتاب فرند و کتاب لؤلؤ در تنهای حرکات و کتاب دامغ رد
 بر ادیان و این جمله را هنگام نقل و انتقال از کتابخانه‌ئی به کتابخانه‌ئی
 دیگر و از شهری و دیاری به شهری و دیاری دیگر برده اند شاید هم بگونه
 هدیه و ارمغان یا به صورت تبدیل یعنی مبادله کتابی به کتابی دیگر همی از دست
 داده باشند و از خلال خاطرات و بیوگرافی‌های رجال کمابیش آشکار شده است
 که چند جلد شاهنامه فردوسی که در عالم نقاشی و تزیین و تصویر و مینیاتور
 شاید نظیر نداشته‌اند تنها به نام صدر اعظم محمد شاه آخوند حاجی میرزا -
 آغاسی به مصر و آستانه و سایر شهرها فرستاده شده است (۹) .
 باشد که آینده‌ئی نزدیک این معنا را بهتر روشن کند و بشود که از
 تملیق دکتر حسین مونس بر تاریخ نظامیه و کتابخانه‌های برمکیان و کتابخانه -
 های عصر مأمون این حقایق واضح و آشکار گردد .

۱- تمدن اسلامی .

۲- جرجی زیدان : کوی نوبختیه محله نوبختیه، منسوب بآل نوبخت

دودمانی که از عصر اول اسلامی زاد و برزادشان همچنان محفوظ مانده است .

۳- تمدن اسلامی .

۴- کتاب اغانی ابوالفرج اسفہانی مروانی .

۵- سعدی چون شنید که هلاکو اساس خلافت را برچیده و مستعصم عباسی را به اجدادش ملحق ساخته است در مرگ خلیفه مرثیه‌ئی ساخت که که ملامش این است :

آسمان را حق بودگر خون پیارد بر زمین

در عزای ملك مستعصم امیرالمؤمنین !!

و معروف است که خواجه نصیر که در آن زمان وزیر هلاکو بود سواری چند فرستاد تا سعدی را دستگیر کنند و بمجازات برسانند و او گریخت و اگر توفیقی حاصل شد درین خصوص نیز شرحی یاد می‌کنم .

۶- واتیکان پایتخت پاپ در جوار شهر رم پایتخت ایتالیا .

۷- کلمه کسج منحوت یعنی شکسته و محرف و معرب کلمه شکسته است زیرا حذف شین از اول آن نشان نحت است و تج در آخر آن از جهت ابدال حرف ها با(ج) علامت تعریب و تحریف است و این لغت را که مرحوم جرجی زیدان و فارس نمر یاد کرده‌اند بمعنای آن راه نبرده‌اند .

۸- Neuburg .

۹- رجوع شود به رساله حبیب‌الله هویدا (عین‌الملک) و خدمات فرهنگی

او از نشریات وحید .